

УДК 354:65.014.1.477

В. М. Ємельянов,
к. т. н., Чорноморський державний університет імені Петра Могили

МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ І МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ ЩОДО СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО БІЗНЕС-КЛІМАТУ

Визначено напрями державної політики підтримки кластерів. Досліджено роль влади в інтересах місцевого бізнесу та процес розвитку політики, який спрямований на залучення та зміцнення підприємницьких структур на регіональному рівні.

Directions of state policy of support of clusters are certain. The role of power is explored in interests of local business and development of policy which is directed on bringing in and strengthening of enterprise structures at regional level.

Ключові слова: бізнес-клімат, державне регулювання, державний інститут, комплекс заходів, механізм, органи регіональної влади, регіон.

ВСТУП

Світова економічна криза, в основі якої лежить дисбаланс розвитку ринків реального і фіктивного капіталів, різний рівень її локалізації, зумовлює необхідність пошуку нових форм об'єднань ринкових і державних інституцій з метою вирішення соціально-економічних проблем країн, регіонів. У теперішній час регіони відіграють ключову роль у побудові конкурентоспроможної економіки як на національному, так і глобальному рівні. Внаслідок глобалізації, на світовому ринку конкурують не держави або окремі компанії, а галузеві групи, що формуються на рівні регіонів у рамках відповідних кластерів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблеми державного регулювання розвитку регіонів досліджуються як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. Серед зарубіжних науковців слід відмітити праці П. Самуельсона, А. Сміта, І. Фішера, Д. Хікса, У. Шарпа; вітчизняних — О.М. Алімова, П.Ю. Бельського, М.П. Бутка, М.І. Долішнього, О.О. Єрошкіної, О.М. Іваницької, О.В. Іванченко, В.Ю. Керецман, М.Х. Корецького, Ю.Б. Коротича, О.П. Крайника, М.А. Латиніна, А.С. Лисецького, О.Г. Топчієва та інших. Так, зокрема, сутність, основні напрями, пріоритети державної регіональної політики визначили М.М. Миколайчук та Д.В. Нехайчук.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— визначити напрями державної політики підтримки кластерів;
— дослідити роль влади в інтересах місцевого бізнесу та процес розвитку політики, який спрямований на залучення та зміцнення підприємницьких структур на регіональному рівні.

РЕЗУЛЬТАТИ

На ранньому етапі головне завдання уряду — поліпшення інфраструктури та усунення несприятливих умов, потім його роль повинна концентруватися на усуненні обмежень у розвитку інновацій. Очевидно, що такий підхід кореневим чином змінює принципи державної промислової політики, особливо стосовно постсоціалістичних держав. Це вимагає повної перебудови апарату державного управління, зміни менталітету місцевої влади, вимагає іншого зрізу інформації про стан справ в економіці — не по галузях, а на рівні окремих ринків і компаній. Саме тому такий перспективний підхід ще активно не розглядається на державному рівні ні в Україні, ні в Росії.

Напрями державної політики підтримки кластерів [5, с. 316]:

- аналіз, картографія кластерів;
- пріоритети у виборі кластерів для підтримки;
- цільові програми підтримки, стимулювання спеціалізації і підприємництва;
- підвищення якості послуг підтримки (інформація, навчання, консалтинг, спільні ініціативи);
- створення місцевих партнерств (державного і приватного сектора);
- майнова підтримка (інкубатори, технопарки, бізнес-центри);
- координація діяльності (брокери);
- залучення інвестування;
- забезпечення підготовки кадрів;
- не створення нових, а підтримка існуючих кластерів або кластерів, що народжуються.

Основне завдання суб'єктів регіональної влади при реалізації стратегій кластерного розвитку регіону полягає в створенні сприятливої інституціональної інфраструктури та підтримці процесів ініціації і розвитку клас-

терів, розробці цільових програм розвитку кластера, участь у виробленні рішень, що впливають на розвиток кластера на всіх рівнях керування, а саме: здійснення взаємодії з іншими рівнями влади, участь у роботі координуючої групи кластера, посередництво на міжнародному рівні й цілий ряд інших [7, с. 162].

Приватний сектор також може провести активну роботу в побудові взаємодії між різними суб'єктами розвитку кластера.

Центральні та регіональні органи влади покликані сприяти збору та зведенню специфічної для кластера інформації, вживати конкретні заходи у сфері освіти (узгодження університетських програм із реальними потребами кластерів), спрощувати законодавчі положення, що впливають на діяльність кластера, виконувати роль замовника для випуску продукції кластера, спонсорувати незалежних дослідників та сертифікувати продукцію (прямі методи), скликати форуми підприємств, організацій щодо питань кластерного розвитку території, залучати постачальників сировини та матеріалів з інших регіонів, створювати орієнтовані на кластери зони вільної торгівлі, усунути бар'єри для локальної конкуренції, організовувати місцеві департаменти сприяння розвитку кластерів (непрямі методи).

Очевидною перевагою кластерного підходу є можливість для бізнесу, влади та навчально-освітніх закладів працювати спільно над зміцненням місцевої економіки. Така співпраця призводить до більш ефективного використання громадських та приватних ресурсів і допомагає розвивати потужні та динамічні кластери. Кластери ж сприятимуть загальному зростанню економіки [6, с. 11].

Кластерна стратегія може також допомогти у вирішенні критичних питань у сфері трудових ресурсів та залучення капіталу, планування та розвитку технічної інфраструктури, розвитку громадських ініціатив. Місцева адміністрація повинна діяти в інтересах місцевого бізнесу та розвивати політику, спрямовану на залучення та зміцнення підприємницьких структур. Самі підприємці повинні мати можливість впливати на формування місцевого законодавства, пріоритетом якого стало б покращення середовища для розвитку бізнесу та створення нових підприємницьких структур. Місцева влада може ідентифікувати кластери через дослідження економіки. Втім, влада не створює кластери і не повинна брати на себе лідируючу функцію по відношенню до кластера. Замість цього, функція місцевих органів влади має полягати в сприянні проведення зустрічей членів кластера, проведенні дослідження з метою надання допомоги кластеру в самовизначенні та формуванні, в реагуванні на пріоритети кластера шляхом надання відповідної допомоги. В процесі впровадження кластерної стратегії необхідним є прояв тривалого лідерства як з боку місцевої влади, так і з боку бізнесу. Лідерам галузі потрібно визначити пріоритети кластера. Лідерство з боку влади полягає в забезпеченні своєчасного реагування на потреби галузі та визнанні пріоритетності кластерів. Основні передумови формування (виникнення, інкубації) кластера є наступні [1, с. 20]:

— з боку бізнесу: наявність ключових власників і підприємств, які хоча б потенційно зацікавлені в співробітництві у рамках кластера; коопераційні та інші зв'яз-

ки між підприємствами мають певні традиції, відпрацьовані механізми взаємодії, досить високий рівень взаємної довіри; інноваційний рівень більшості підприємств та організацій потенційного кластера досить високий; експортна складова в продукції кластера дозволяє говорити про його конкурентоспроможність; рівень домагань ключових власників високий; очевидне бажання подальшого інноваційного розвитку; провідні менеджери підприємств готові до діяльності в умовах зростаючого співробітництва та конкуренції в інтересах активного розвитку бізнесу і території;

— з боку влади і бізнес-оточення: органи влади зацікавлені у кластерному варіанті розвитку економіки регіону, що сприяє розвитку кооперації та співробітництва між групами підприємств; органи влади мають досвід успішної взаємодії з бізнесом, у тому числі в тому секторі економіки, у якому покладається інкубація кластера; удосконалювання нормативно-правової бази зусиллями владних структур регіону позитивно оцінюється керівниками приватного сектора і сприяє діловій довірі; склалась інфраструктура підтримки бізнесу, накопичений досвід участі в реінжинірингу підприємств, наданні консалтингових послуг; керівники регіону готові до діалогу з бізнесом на умовах партнерства; система професійної освіти володіє необхідними кадрами, досвідом підготовки кадрів для відповідних секторів економіки;

— з боку громадськості: криза усвідомлюється громадськістю (партії, наукові організації, установи професійної освіти), формулюється необхідність, бажання та готовність діяльності для виходу із кризи; визначилися лідери, що пропонують ідеї та документи, що надають способи створення кластера, які намічають шляхи виходу з кризи; відомі експерти, що готові та здатні до розвитку діалогу влади і бізнесу з метою формування та підвищення конкурентоспроможності кластера; є позитивний досвід роботи з бізнесом і владою в умовах зростання співробітництва та конкуренції. Перераховані фактори мають переважно об'єктивний характер. Однак варто враховувати і істотну роль суб'єктивних факторів. У першу чергу, у кожній зі сфер — влада, бізнес, громадськість — повинні бути лідери, які хочуть і можуть сприймати та реалізовувати методологію кластера: співробітництво заради підвищення глобальної конкурентоспроможності кластера в умовах зростання конкуренції усередині кластера [4, с. 93].

Щоб наблизитися до орієнтирів високоорганізованого, цивілізованого, демократичного суспільства та мати можливість виконання тих твердих економічних вимог, які висуваються до європейських країн, необхідні кардинальні зрушення на всіх рівнях — від загальнонаціонального до рівнів регіонів; необхідний новий конструктивний підхід щодо переосмислення суті та методів співробітництва трьох секторів — влади, бізнесу і інституціональних установ.

Під організаційно-економічним механізмом регулювання соціально-економічного розвитку регіонів розуміється сукупність суб'єктів, організаційних, економічних, ресурсних, правових, методичних і інших складових його елементів, форм їхньої взаємодії, що протікає під впливом об'єктивно виникаючих мотивів поведінки і суб'єктивних інтересів, а також послідовності реалізації заходів, спрямованих на підвищення соціально-економічного розвитку регіонів.

Ключовим інструментом механізму є "кластер", що розвивається на території окремого регіону. Суб'єктом регулювання механізму є органи регіональної влади, які у взаємодії з органами місцевої влади, на чітких територіях реалізується механізм, здійснюють комплекс заходів щодо створення сприятливого бізнес-клімату, у тому числі щодо стимулювання розвитку кластерів на конкретних територіях. Реалізація заходів щодо розвитку кластерів здійснюється сферою бізнесу (суб'єктами — учасниками) [3, с. 18].

Використання конкретних методів та інструментів стимулювання економічного розвитку регіонів залежить від ситуації. Їх перелік може містити в собі правові, економічні, організаційні методи та інструменти. В умовах обмеженості регіону у фінансових ресурсах слід віддавати перевагу методам, що стимулюють взаємодію фінансової сфери та реального сектора в системі "банк — підприємство". Як базові методи державної підтримки також можна запропонувати використання гарантій, фінансування на часткових засадах та ін. Доцільне, також застосування податкових методів (аж до повного звільнення від сплати регіональних і місцевих податків) стосовно нерезидентів, що створюють нові виробництва на територіях, обраних у якості об'єкта розвитку. Це не призводить до зниження податкових надходжень до бюджету, а, навпаки, збільшує їх за рахунок податку на доходи фізичних осіб, сприяє зниженню безробіття та зростанню доходів населення. У довгостроковому періоді податкова база збільшується. Для досягнення максимальної ефективності механізм за своєю суттю повинен бути формалізований і законодавчо оформлений у частині питань, пов'язаних з визначенням об'єктів підтримки, джерел фінансування проектів, але при цьому мати гнучкість і видозмінюватися під впливом різноманітних умов. Результативність механізму буде залежати від наступних внутрішніх факторів: цілеспрямованість і системність у діях влади всіх рівней, абстрагованість від політичних факторів; масштаби та джерела фінансування проектів; рівень інвестиційної привабливості регіону та міста; відповідність обраних напрямів і реалізованих заходів тенденціям розвитку країни; стан законодавчої бази та інше [2, с. 27].

На основі аналізу положень теорії і практики державного управління галузями економіки можна представити структурну схему процесу розробки та реалізації стратегії розвитку кластера у вигляді логічної послідовності управлінських процесів. Кластери також характеризуються різними моделями моніторингу та механізмами ухвалення рішення.

Для вибору інструментів підтримки розвитку кластерів необхідно чітко визначити проблемні зони. Процес кластеризації має відбуватися з урахуванням потреб територіально-адміністративної одиниці, виявлення резервів розвитку виробництва на основі залучення до співпраці малих та великих підприємств.

Так, якщо існує проблема з недостатньою критичною масою учасників кластера, то інструментами підтримки можуть бути розвиток інкубаторів, залучення нових фірм. Якщо учасники потенційного кластера зіштовхуються з нехваткою інформації, то в цьому випадку доцільно створювати інформаційні портали для учасників, організувати випуск різних інформаційних

матеріалів, проводити аудит і картографування компетенцій. Однак, у цілому, без проведення спеціалізованих досліджень можуть бути визначені тільки першочергові кроки з розвитку кластера. Якщо регіональні органи влади, дійсно, хочуть, прагнуть сформувати та ефективно розвинути на своїй території конкурентоспроможний кластер, необхідно, як мінімум, розробити відповідну програму дій, орієнтовану на динамічний розвиток регіону в подальшому.

ВИСНОВКИ

Таким чином, кластерні об'єднання — на сьогоднішній день є однією з найефективніших форм організації інноваційних процесів, за якої на ринку конкурують вже не окремі підприємства, а цілі комплекси, які скорочують свої транзакційні витрати завдяки спільній технологічній кооперації компаній. Об'єднання у кластери формують специфічний економічний простір з метою розширення сфери вільної торгівлі, вільного переміщення капіталу та людських ресурсів, а отже, виконують функції структуроутворювальних елементів глобальної системи.

Саме для України, особливо в умовах зростаючої глобалізації та конкуренції, питання скорішого створення та сприяння ефективному розвитку кластерних об'єднань набувають особливої актуальності та мають безумовну перспективу, особливо в умовах змін, що відбуваються у світовій економіці, у якій на перший план виходить володіння якісно новим видом перспективних новітніх ресурсів, а саме інформацією, інноваціями та інтелектом.

Література:

1. Лендвел М.О. Інституційний механізм реалізації регіональної політики в країнах Центрально-Східної Європи / М.О. Лендвел // Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України. — 2000. — № 3. — С. 18—27.
2. Малий М.В. Будівельний кластер — європейський шлях розвитку / М.В. Малий, М.П. Войнаренко. — Хмельницький: Асоціація "Поділля Перший", 2005. — 32 с.
3. Марченко Г.В. Кластерный подход к экономическому развитию регионов / Г.В. Марченко // Современные тенденции развития региональной экономики. Материалы конференции 11—12 мая 2006 г. — Чернигов, 2006. — С. 5—19.
4. Осадчук С.В. Нові технології управління регіональним економічним розвитком / С.В. Осадчук // Вісник економічної науки України. — 2005. — № 1(7). — С. 92—95.
5. Портер М.Е. Конкуренция / М.Е. Портер. — М.: Издательский дом "Вильямс", 2005. — 608 с.
6. Хасаєв Г.Р. Кластери — сучасні інструменти підвищення конкурентоздатності регіону (через Партнерство до майбутнього). Частина 1,2 / Г.Р. Хасаєв, Ю.В. Міхєєв // Журнал "Компас промислової реструктуризації". — 2003. — № 1(№ 2). — С. 1—13.
7. Чужиков В. Кластери як об'єкт державного регулювання / В. Чужиков // Вісник УАДУ. — 2001. — № 4. — С. 160—167.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2011 р.